

УДК 338.4

М. М. Бердар,

к. е. н., доцент, доцент кафедри підприємництва,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ

M. Berdar,

Ph.D., Associate Professor of Entrepreneurship Taras Shevchenko National University Kyiv, Ukraine

COMPETITIVENESS OF FOOD INDUSTRY ENTERPRISES OF UKRAINE: MODERN PROBLEMS AND DIRECTIONS OF IMPROVEMENT

У статті розглянуто особливості змісту поняття "конкурентоспроможність підприємств харчової промисловості" в сучасних умовах. Виявлено ключові аспекти, що впливають на формування конкурентних позицій вітчизняних виробників продуктів харчування та запропоновано основні напрями підвищення їхньої конкурентоспроможності.

The article deals with the features of the content of the concept of "competitiveness of food industry enterprises" in modern conditions. The key aspects that influence on the formation of competitive positions of domestic producers of food products are revealed, and the main directions of increasing their competitiveness are proposed.

Ключові слова: харчова промисловість, продовольча сфера, конкурентоспроможність, конкурентна перевага, конкурентна позиція.

Key words: food industry, food industry, competitiveness, competitive advantage, competitive position.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Подальший ефективний розвиток харчової промисловості (ХП) України в сучасних умовах, що вирізняються суспільно-економічними трансформаціями, розривом традиційних виробничо-збутових ланцюгів та зв'язків, активізацією інтеграційних та глобалізаційних процесів, швидким техніко-технологічним поступом та зміною суспільної парадигми, вимагає дослідження її позицій у національній і світовій економічних системах та розробки обґрунтованих рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників продовольства під котрою пропонуємо розуміти агреговану здатність національних виробників продуктів харчування функціонувати та розвиватись з відносно кращими характеристиками еконо-соціо-екологічної ефективності у процесі максимального гармонійного задоволення потреб суспільства у продовольчих товарах в умовах мінливого середовища. Зважаючи на рівень об'єкту, варто усвідомлювати, що її конкурентоспроможність виступає агрегованою характеристикою поєднуючи в собі індивідуальну конкурентоспроможність окремих товарів та виробників на принципах субститутності та компліментарності. Це означає, що агрегована конкурентоспроможність не є про-

стою сумою, а умови конкурентного середовища та розвитку її мікросуб'єктів можуть носити дуальний ефект (стимулювати чи стримувати формування конкурентних переваг у більшій кількості виробників за більшою кількістю позицій).

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Теоретико-методичними питаннями та прикладними аспектами формування конкурентоспроможності ХП України займалися такі вчені, як Борщевський П., Бутко М., Губарь О., Губіна В., Дейнеко Л., Заїнчковський А., Коваленко К., Коваленко О., Комаренко І., Крисанов Д., Лебединський Ю., Малік М., Меліх О., Пішеніна Т., Процюк Н., Саблук П., Сичевський М., Туніцька Ю., Транченко О., Ушкаренко Ю., Чернюк Л., Шпикуляк О., Шпичак О., М. Якубовський та ін., однак сучасні світогосподарські процеси вимагають пошуку нових шляхів вирішення питань забезпечення конкурентних позицій національних виробників продовольства.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування концептуальних напрямів підвищення конкурентоспро-

можності національних виробників продуктів харчування відповідно до вимог сучасного суспільства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сучасний етап функціонування підприємств ХП України вирізняється рядом особливостей, що впливають на формування їхньої конкурентоспроможності. Серед найсуттєвіших можна виділити наступні.

Високий рівень волатильності цін: так індекс цін промислової продукції за 2016 р. склав 120,5%, а для ХП 115,6%, у 2015 р. відповідно 136% та 142,5%, у 2014 р. 117,1% та 115,6% [3], тобто цінова динаміка на продукцію ХП характеризується вищими показниками швидкості зміни (температура інфляції для ХП склав у 2015 р. +23,27%, у 2016 р. -18,88%, для промисловості загалом відповідно +16,14% та -11,4%), оскільки чутливіше реагує на зовнішні кон'юнктурні фактори. Окрім того, відповідні індекси цін на продукти харчування відрізняються від цін виробників, що є свідченням залежності внутрішніх цін на продукти харчування від світових (імпортована інфляція).

Негативний вплив на формування та утримання конкурентних переваг підприємств ХП створює і відсутність дієвих державних інструментів та дій по забезпеченню стабілізації цін (КМУ прийняв постанову від 07.06.2017 р. № 394 якою скасовано державне регулювання цін на продовольчі товари та послуги на ринках) та нівелюванню їх сезонних і кон'юнктурних коливань.

Зважаючи, що переважно кінцевими покупцями, що створюють попит на продукцію ХП є населення України, динаміка їх доходів є ключовим фактором як нарощення ємності внутрішнього ринку, так і визначення цінового діапазону для виробника при формуванні набору якісних характеристик товарів: зuboжіння населення створює додатковий попит на продукти дешевших категорій або товари нижчої якості. У 2014 та 2015 рр. реальний наявний дохід мав тенденцію до скорочення (-11,5% та -22,3% відповідно [3]) і лише у 2016 р. зріс на 0,8%, при цьому однак збереглася ситуація скорочення заощаджень [3], що вказує на значне погіршення добробуту українців — 65% домогосподарств у 2016 р. мали середньодушові доходи нижчі від фактичного прожиткового мінімуму, а частка витрат на продукти харчування склала 53,1% [3]. Висока частка витрат на продукти харчування означає високу еластичність попиту за ціною, тобто при підвищенні цін на продовольство населення змушене скорочувати обсяги споживання ряду товарів (відносно дорожчих) і переключу-

чатись на споживання дешевших товарів (або менш якісних товарів).

Питома вага витрат на харчування в Україні подекуди в 4—5 разів вища, ніж у країнах Євросоюзу (2016 р.: Франція, Бельгія — 13,3%, Іспанія — 13,4%, Чехія — 16,1%, Німеччина — 10,5%, Польща — 16,9%) і навіть порівняно з країнами колишнього СРСР (2016 р.: Білорусь — 41,5%, Естонія — 20,7%, Латвія — 18,8%, Литва — 23,4%, Росія — 35,3%, Молдова — 42,6%), є найвищою [7]. При цьому калорійність раціону українців стабільно перевищує (10% у 2016 р.) гранично допустимий рівень (2500 ккал). Вказане є підтвердженням нераціональної структури споживання продуктів харчування за якої конкурентні переваги отримують виробники низьковартнісних, традиційних, обмежених за переліком товарних груп, а інноваційні, технологічні, екологічні та якісні параметри не забезпечують виробникам вигідні позиції на ринку.

Основним первинним сировинним ресурсом для підприємств ХП є сільськогосподарська продукція якості, екологічність, доступність та достатність котрої впливає на собівартість продовольчих товарів, масштаби їх виробництва та споживчі властивості товарів. Тобто конкурентоспроможність ХП є похідною від результатів діяльності сировинних сфер (сільське, лісове, рибне господарство). Специфікою національного виробництва продовольства є також висока частка домогосподарств у забезпеченні сировиною, що погіршує якість сировини, ускладнює процеси її транспортування та обробки, можливості планування діяльності.

Україна має значний потенціал аграрного та продовольчого виробництва (частка сільськогосподарських земель від всієї території України становить 71%, в цілому по ЄС аналогічний показник складає 47%, а у високорозвинених Франції та Німеччині лише 33% [4]), що підкріплюється відносно нижчим рівнем вартості аграрної продукції (витрати на вирощування озимої пшениці в Австралії — 205 дол. США/т, Великобританії та Канаді близько 180, Бразилії — 155, Росії — 120, а в Україні лише 80 дол. США/т, оренда землі в Україні майже в 9 разів менша, ніж у Іспанії та Великобританії і навіть у 3,5 рази менша, ніж в Угорщині, а оплата праці аж в 12 разів менша, ніж у Іспанії та Великобританії [4]) та вищою родючістю. Однак високий рівень рентабельності аграрної продукції (рентабельність рослинництва значно перевищує рентабельність тваринництва: кукурудза 50,3%, соняшник 80,5, соя 38,6%, молоко 12,6%, ВРХ на м'ясо -17,9%, птиця на м'ясо -6,1% [5]), монопродуктове спрямування

виробництва, відмова від розвитку тваринництва як низькорентабельного виду діяльності, незбалансованість масштабів сільськогосподарських виробників з потужностями ХП, порушення раціональних сировинних зон та відсутність паритетної співпраці з переробниками, обмежує можливості ХП, визначає сезонний характер їх роботи (наприклад виробництво цукру триває з вересня по січень), стримує її розвиток та знижує конкурентність.

Висока частка енерговитрат у формуванні собівартості продуктів харчування (для м'ясопродуктів може досягати до 30%) спричиняє періодичне зростання цін внаслідок здорожчання електроенергії, газу, тепла та інших енергоносіїв, що знижує конкурентні переваги таких груп товарів.

Використання на багатьох підприємствах (особливо малих та середніх) застарілої техніки та технологій стримує підвищення кваліфікації працівників та продуктивності їх праці (продуктивність в 2—3 рази нижче, ніж на аналогічних підприємствах в розвинених країнах [1, с. 24]) і є наслідком недостатності капіталу за якого відбувається заміщення високопродуктивного капіталу низькопродуктивною працею. Технічний стан багатьох виробників відзначається високим рівнем фізичного та морального спрацювання (для ХП загалом рівень зносу у 2016 р. становить 51,1%, виробництво харчових продуктів — 48,9%, виробництво напоїв — 61,1%), що не дозволяє повноцінно та високоефективно переробляти сировину, не сприяє використанню ресурсозберігаючих, екологічних та безвідходних технологій, не гарантує високі показники якості та безпеки продуктів харчування. Обмеженість власних ресурсів для технічного оновлення та відсутність можливостей залучення дешевих коштів для модернізації підприємств галузі стримує випереджальний розвиток на новій техніко-технологічній та інноваційній основі, котрий виступає запорукою конкурентності в сучасних умовах.

За результатами річного звіту Антимонопольного комітету України за 2016 р. виявлено, що "інформація щодо виробництва й реалізації продуктів харчування, наявна в Державній службі статистики, не відображає повного обсягу виробництва та реалізації таких виробів в Україні. Зазначене свідчить про наявність значної частки тіньової економіки або великої кількості підприємств, що не потрапляють в офіційну статистику" [2]. Значний рівень тінізації у сфері виробництва продуктів харчування, що супроводжується високими показниками самозабезпечення домогосподарств, обмежують можливості офіційних виробників

щодо формування конкурентних переваг на основі повного використання їх потужностей та ефекту масштабу виробництва.

Не зважаючи на наявні формальні ознаки (у 2003 р. Україна вступила до міжнародної продовольчої та сільськогосподарської організації (ФАО), у 2014 р. була ратифікована Верховною Радою України та отримала згоду від Європейського Парламенту Угода про асоціацію України з ЄС) рівень інтегрованості національних виробників у світогосподарські зв'язки залишається недостатнім та однобічним. Рівень імпорту нових знань та технологій, залучення до міжнародних проектів, спільна діяльність, довготривале залучення інвестицій залишаються на низькому рівні, що провокує техніко-технологічне відставання українських виробників.

Особливістю функціонування ХП України є значна поляризація суб'єктів господарювання: частка малих підприємств у 2016 р. становила 80,6%, середніх 18,4%, великих 1,0%. При цьому вартість реалізованої продукції малими підприємствами становила лише 5,6%, середніми 42,2%, великими 52,2% усієї продукції галузі [3]. "Натомість у ЄС малі підприємства ХП, становлячи 95% від загальної кількості підприємств галузі, забезпечують 22% доходів усієї галузі" [6]. В таких умовах малі та середні підприємства розглядаються як менш інвестиційно привабливі і мають проблеми з доступом до додаткових фінансових ресурсів для оновлення та маневрування виробництвом, хоч за економічними показниками саме такі виробники найбільш ефективно використовують свої потужності (відсоток прибуткових підприємств серед великих є найнижчим 60,8%, середні 74,2%, малі 70,5%, а найрентабельнішими є середні підприємства 3,3% проти 2,6 для великих) [3]. Отже, подальше нарощення масштабів виробництва на великих підприємствах ХП знижує загальну конкурентоспроможність галузі.

Високий ступінь дезінтеграції на ринку харчової продукції спричинений також значно нижчим за світовий рівнем кластеризації підприємств галузі, що пов'язано зі значною територіальною розсосередженістю виробників харчової продукції, а також недостатнім використанням інших мережевих моделей інтеграції підприємств — франчайзингу, субконтрактингу, що значно послаблює їхні позиції на вітчизняному ринку та перешкоджає виходу на зовнішні [6].

Ряд виробництв носять експортоорієнтований характер (виробництво какао, шоколаду та цукрових кондитерських виробів 31,88%, тютюнові вироби 37,41%, олія 67,97%) та відзначають-

ся високим рівнем та темпами проникнення на світові ринки (за 2016 р. експорт м'яса птиці зріс на 46% порівняно з 2015 р.). Така ситуація супроводжується рядом екстерналії: волатильність світових цін впливає на внутрішні ціни; існує залежність збалансованості внутрішнього попиту та пропозиції від світової ринкової кон'юнктури; зміни зовнішньої політики можуть спричинити необхідність докорінної переорієнтації виробників (унаслідок торговельного ембарго Росії вітчизняні виробники продовольчої продукції вже з 2014 р. усвідомили незворотність втрати російського ринку та необхідність пошуку альтернативних ринків, що сприяло переорієнтації під вимоги ринків Китаю, Ізраїлю, Єгипту, інших країн Азії та Перської затоки [8, с. 19]); стимулюється орієнтація на експорт продуктів низького рівня переробки та сировини, що перерозподіляє внутрішні ресурси на їх користь і стримує розвиток підприємств ХП з високою часткою доданої вартості. Так "станом на 31 грудня 2016 р. найбільша частка (1711,2 млн дол. США, або 23,4%) накопиченого обсягу прямих іноземних інвестицій з країн ЄС у промисловості України була зосереджена у ХП: інвестування з ЄС орієнтовано у виробництва із низьким ступенем обробки, що пояснюється наявністю характерної для європейської економіки проблеми нестачі сировинних та енергетичних ресурсів, яка вирішується, зокрема, шляхом отримання країнами ЄС доступу до сировинних ресурсів ззовні. Такі галузеві диспропорції розподілу інвестицій в ХП України загрожують "консервацією" неефективної структури виробництва, нераціональним використанням сировинно-ресурсної бази та виробничих потужностей, подальшим технологічним відставанням від розвинених країн" [8, с. 24].

Як наслідок, експортоорієнтовані виробництва є найбільшими реципієнтами іноземних інвестицій, такі підгалузі спричиняють формування олігополістичних ринків з домінуванням обмеженого кола виробників з іноземними інвестиційними ресурсами. "Так, Україна стабільно утримує перше місце у світовому виробництві та експорті соняшникової олії, виробництво якої контролюється декількома великими агрохолдингами (Kernel Holding S.A., Suntrade Bunge Ukraine, Cargill Україна, промисловою групою "Креатив"); 70% ринку кондитерської продукції контролюється сімома найбільшими виробниками (Рошен, Конті, АВК, Крафт Фудз Україна); у виробництві напоїв сегмент безалкогольної продукції контролюється декількома міжнародними ТНК (Coca-Cola, PepsiCo, Suntory Holdings Ltd), а також ПрАТ "КЗБН "Росинка" і ПАТ "Оболонь"; на

ринку пива 95% виробництва здійснюється чотирма найбільшими компаніями (ПАТ "САН ІнБев Україна", ПАТ "Оболонь", Anadolu Efes Ukraine, ПАТ "Карлсберг Україна") [6].

Відкритість внутрішнього ринку для іноземних виробників призводить до ситуації за якої розрізнені та дрібні національні виробники змушені протистояти потужним закордонним кластерам масового виробництва, що зазвичай співпрацюють з мережевими супермаркетами (Danone, Lactalis і Bel Group, Coca-Cola, PepsiCo) і, зважаючи на їх потужності та можливості інноваційно-технологічного розвитку, виявляються не конкурентними.

Місткий внутрішній ринок продовольства, котрий за рядом позицій має значні перспективи до зростання (недоспоживання м'ясопродуктів 36%, молокопродуктів, плодів і ягід 45%, рибних продуктів 52%) стимулює підприємства ХП до розвитку, однак відсутність інтегрованих технологічних ланцюжків завершеного циклу переробки, розрив між наукою і виробництвом, відсутність мотивації до впровадження екологічно-зберігаючих технологій, підвищення рівня якості та безпечності, невирішеність проблем з утилізацією відходів, відсутність дієвої державної підтримки та активні інтервенції іноземних виробників загрожують втратою поточних позицій.

Неефективна державна політика управління сферою продовольчого виробництва (процеси ціноутворення на продукти харчування не регулюються, відміна дії національних стандартів якості, відсутність прямих державних трансферт, підтримки в залученні пільгових кредитів для модернізації технічного обладнання, стимулювання паритетних умов доступу до ринку та інвестиційних ресурсів малого та середнього бізнесу, контролю за процесами проникнення на ринок іноземних виробників, високий рівень тінізації, нестабільність податкової та кредитної політик) та низький розвиток виробничої інфраструктури загального та спеціалізованого призначення стрмує формування конкурентних переваг.

Ще однією визначальною рисою, що погіршує конкурентоспроможність вітчизняної ХП є низька якість продуктів харчування та невідповідність їх світовим стандартам. Експерти відзначають, що "в умовах лібералізації торгівлі середній рівень тарифного захисту ринку промислових товарів у ЄС для України коливається в межах 4,4—5%, тому основними перешкодами у торгівлі продуктами харчування з ЄС є не імпорتنі тарифи, а технічні бар'єри" [8]. Підтвердженням зазначено є і той факт, що навіть в межах квот на безмитний экс-

порт у рамках угоди про ПВЗВТ Україна використала у 2016 р. лише 46% квоти на масло, 30% квоти на сухе молоко, 19% на крохмаль, 18% на яйця, 0,2% на харчові продукти тощо [5]. Підвищення якості, органічності, екологічності та безпечності продуктів харчування можна досягти переходом до європейських та міжнародних стандартів безпеки та якості продуктів харчування (НАССР, ISO, EN, Кодексу Аліментаріус) у сфері харчпромислового виробництва. Однак інерційність процесу такої гармонізації, що зумовлена "нерозвиненістю належної інфраструктури, відсутністю програмних передумов її імплементації, незадовільними санітарно-гігієнічними умовами виробництва сільськогосподарської та харчової продукції, несформованістю мотиваційно-психологічних стимулів до переходу на європейські засади гарантування якості та безпеки продовольства, вкрай недостатньою кількістю спеціалізованих лабораторій" [8] та висока вартість упровадження НАССР, що робить її доступною лише для великих корпорацій, стримує розширення експорту та ставить під загрозу перспективи роботи на внутрішньому ринку.

Окреслене коло проблем найбільше стримує формування конкурентних переваг підприємств-харчовиробників та галузі загалом, тому заходи щодо їх усунення дозволяють виявити основні напрями підвищення конкурентоспроможності національної ХП в сучасних умовах (рис. 1).

Щоб відповідати сучасним вимогам вибагливих споживачів продукти харчування повинні не просто задовольняти їх смаковим уподобанням, а і бути екологічними, безпечними, органічними чи медично корисними. Одним із напрямів вирішення такої задачі є фортифікація продуктів харчування, котра є прийом збільшення вмісту вітамінів та мікроелементів у продуктах харчування заради покращення

поживних якостей їжі та позитивного ефекту для здоров'я людей. Виробники харчових продуктів додають обрані мікроелементи (як-от вітамін А, D, залізо, йод або цинк) до багатьох продуктів — перш за все таких як олійно-жирові, пшеничне борошно, молочні продукти, цукор, сіль тощо.

Технічне переозброєння, модернізація та реконструкція підприємств ХП на основі використання інноваційно-інвестиційної моделі розвитку дозволить перейти до сучасних технологічних укладів і забезпечить дотримання вимог щодо якості, безпеки та екологічності продуктів харчування. На галузевому та націо-

Рис. 1. Напрями підвищення конкурентоспроможності підприємств ХП

нальному рівню доцільно розробити заходи щодо поглиблення співпраці науково-дослідних установ та харчових підприємств задля інтеграції їх зусиль на шляху інноваційного розвитку.

Стимулювання формування та розвитку об'єктів спеціалізованої інфраструктури з урахуванням територіальних вимог щодо їх потужностей, розміщення та профілю діяльності. Посилення соціально-економічних та психологічних стимулів трансформації господарств населення у фермерські господарства на засадах підвищення рівня їх товарності.

Використання енерго- і ресурсозберігаючих, мало- та безвідходних технологій, технологій паралельного виробництва товарів, поглиблення переробки та диверсифікація виробництва дозволить підвищити ефективність використання ресурсів та знизити собівартість продуктів харчування: за підрахунками експертів ЄС, запровадження ресурсоефективних технологій виробництва на всіх ланках виробничих ланцюгів дозволить скоротити потреби промисловості у сировинних ресурсах на 17—24% до 2030 р. [8, с. 28].

Активні дії окремих виробників та державне сприяння розширенню зовнішніх ринків збуту за рахунок географічної та структурної реорганізації експорту продуктів харчування. Трансформація моделі зовнішньоторговельних відносин з традиційними партнерами — розбудова якісно нового формату співробітництва з ЄС з урахуванням національних інтересів України, перехід від експорту товарів низького рівня переробки до готових продуктів харчування з високим рівнем доданої вартості, скорочення імпорту товарів низької якості, моніторинг імпорту товарів в Україну з метою виявлення випадків неконкурентних дій.

Поглиблення співпраці з іноземними прогресивними виробниками продовольчих ресурсів на основі відкриття в Україні дочірніх та спільних підприємств замкнених циклів виробництва продукції ХП вищих технологічних укладів, участі у проектах міжнародної співпраці, експорту знань, технологій та ноу-хау.

Розробка активних стратегій конкурентної боротьби, що передбачають не просте підлаштування до існуючого попиту і ринкової кон'юнктури та копіювання поведінки конкурентів-лідерів, а формування нових моделей поведінки споживачів (екологічна, якісна, безпечна, національноорієнтована і т.д.) на засадах циркулярної економіки.

Створення умов та гарантування паритетного доступу виробників продуктів харчуван-

ня усіх організаційно-правових форм до дешевих фінансових ресурсів на основі запровадження систем пільгового довгострокового кредитування, залучення національних та іноземних інвестицій, усунення галузевих диспропорцій, впровадження лізингу з можливістю часткової компенсації вартості придбаних нових сучасних засобів виробництва за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів, зниження ставок оподаткування на певний період для високотехнологічних галузей при моніторингу ефективності таких пільг; диференціації ПДВ для мотивації підприємств, що випускають продукцію з високим ступенем доданої вартості; звільнення від оподаткування частини прибутку, яка реінвестується у модернізацію [6] тощо з метою формування достатньої кількості капіталу підприємств ХП та його раціональної структури.

Стимулювання розвитку малих та середніх підприємств ХП та нарощення їх інвестиційного потенціалу, стимулювання впровадження ними ресурсозберігаючих технологій та інтеграція до замкнених циклів виробництва.

Активізація інтеграційних процесів галузевих виробників та компліментарних виробництв на основі субконтрактингових схем співробітництва, кластерів та франчайзингу, проектів технічної допомоги, вертикально інтегрованих холдингів, горизонтальних кооперативних структур.

Наприклад політика ЄС щодо підтримки та розвитку ХП заснована саме на налагодженні діалогу між усіма учасниками та забезпеченні ефективного функціонування ланцюгів виробництва та збуту харчової продукції. З цією метою у 2010 р. Європейською Комісією було створено Форум високого рівня для кращого функціонування системи постачань харчової продукції, який об'єднує представників профільних міністерств, агропродовольчого бізнесу (включаючи виробників сільськогосподарської сировини, переробних та торговельних підприємств), асоціацій та федерацій АПК, а також недержавних організацій (загалом не більше 45 членів). Діяльність Форуму є ефективним механізмом державної підтримки галузі, що дозволяє формувати гнучку промислову політику з урахуванням потреб та інтересів виробників та споживачів харчової продукції [6].

Активізація дій уряду по забезпеченню умов гармонізації національної системи технічного регулювання та стандартів у харчопромисловому виробництві до європейських та міжнародних норм (НАССР, ISO, EN, Кодексу

Аліментаріус) та заохочення підприємств ХП до впровадження європейських стандартів виробництва та систем управління якістю та безпечністю харчової продукції (організація моніторингу сировини та компонентів, що використовуються для виробництва продуктів харчування; забезпечення перевірки стану гігієни виробничих і складських приміщень, засобів праці, техніки, обладнання; формування системи контролю за вмістом гранично допустимих норм шкідливих речовин у продовольстві; формування механізмів моніторингу здоров'я сільськогосподарських тварин; організація контролю за вмістом ГМО у продуктах харчування; дотримання стандартів пакування та маркування продовольства [8, с. 29]).

ВИСНОВКИ

Виробники продуктів харчування повинні усвідомити, що базисом їх конкурентоспроможності у сучасних умовах виступає інноваційна модель розвитку, яка на основі глибокого оновлення за передовими вимогами технологій, продуктів, менеджменту та маркетингу дозволяє ефективно використовувати свої ресурси при максимальному задоволенні потреб населення у якісних продуктах харчування.

Варто констатувати, що досягти підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників продуктів харчування можна лише на основі спільних зусиль на всіх рівнях: підприємства-виробники повинні на систематичній основі проводити активні заходи щодо формування конкурентних переваг та їх підтримання на стратегічних засадах, а суб'єкти макrorівня — забезпечувати сприятливі умови для таких змін.

Література:

1. Губіна В.В. Механізми підвищення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості: монографія / В.В. Губіна. — Харків: Панов, 2015. — 204 с.
2. Звіт Антимонопольного комітету України за 2016 рік: річний звіт [текст]. — К.: АМКУ. — 238 с.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://data.worldbank.org/table>
5. Порівняння молочного сектора України та Нідерландів: дослідження Українського клубу аграрного бізнесу, 2017. — 74 с.

6. Пріоритети інвестиційного забезпечення структурних реформ у промисловості України. — К.: НІСД, 2014. — 57 с.

7. Продовольча безпека в Україні у 2016 році. Огляд основних індикаторів [Електронний ресурс] / Український клуб аграрного бізнесу. — Режим доступу: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/agrarni_rinki/frukti_ta_yagodi

8. Реальний сектор економіки України: пріоритети розвитку в умовах зміни вектора економічної політики: аналіт. доп. / [Собкевич О.В., Шевченко А.В., Михайличенко К.М., Русан В.М., Белашов Є.В. та ін.]. — К.: НІСД, 2017. — 40 с.

References:

1. Gubina, V.V. (2015), *Mekhanizmy pidvyshchennia konkurentospromozhnosti pidpriemstv kharchovoi promyslovosti* [Mechanisms for improving the competitiveness of food industry enterprises], Kharkiv, Ukraine.
2. АМКУ (2017), *Zvit Antymonopol'noho komitetu Ukrainy za 2016 rik: richnyj zvit* [Report of the Antimonopoly committee of Ukraine for 2016 annual report], АМКУ, Kyiv, Ukraine.
3. Official site of the State statistics service of Ukraine (2018), [Online], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 1 May 2018).
4. World bank official website (2018), [Electronic Resource], [Online], available at: <https://data.worldbank.org/table>
5. Ukrainian Agribusiness Club (2017), *Porivniannia molochnoho sektora Ukrainy ta Niderlandiv: doslidzhennia Ukrains'koho klubu ahrarnoho biznesu* [Comparison of the dairy sector of Ukraine and the Netherlands: research of the Ukrainian club of agrarian business], UCAB, Kyiv, Ukraine.
6. NISD (2014), *Priorytety investytsijnoho zabezpechennia strukturnykh reform u promyslovosti Ukrainy* [Priorities of investment support for structural reforms in Ukrainian industry], Kyiv, Ukraine.
7. UCAB (2017), "Food security in Ukraine in 2016. Overview of the main indicators", Ukrainian Agribusiness Club, [Online], available at: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/agrarni_rinki/frukti_ta_yagodi (Accessed 1 May 2018).
8. Sobkevich, O.V. Shevchenko, A.V. Mikhaichenko, K.M. Rusan, V.M. and Belashov, E.V. (2017), *Real'nyj sektor ekonomiky Ukrainy: priorytety rozvytku v umovakh zminy vektora ekonomichnoi polityky* [The real sector of economy of Ukraine: development priorities in climate change policy vector], NISD, Kyiv, Ukraine. *Стаття надійшла до редакції 23.05.2018 р.*